

Paranormal Turizm Kapsamında Nusaybin/Gırnavağ'ın Cinleri *

Emine ŞİMŞEK EVREN, Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü,
eminesimsekevren@gmail.com, Gümüşhane, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9531-5261

Öz

Paranormal turizm, dünyada son yıllarda yaygınlaşan önemli turizm akımlarından biridir. Türkiye'de ise paranormal turizme yönelik farkındalığın yeterli düzeyde olduğunu söylemek güçtür. Çalışmada Türkiye'nin önemli paranormal alanlarından biri olarak görülen Nusaybin'deki Gırnavağ Höyüğü'nün bir turizm destinasyonu olarak geliştirilebilme potansiyelinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanan veriler içerik analizine tabi tutulmuş ve 3 ana tema 10 alt tema tespit edilmiştir. Bulgular, Gırnavağ'ın ilk Müslüman cinlerin mekânı olarak görüldüğünü ve genel olarak paranormal şifa beklentisi ile çarşamba günleri ziyaret edildiğini göstermektedir. Tarihi açıdan da yüksek bir potansiyele sahip olan Gırnavağ'ın ziyaretçilerin tuvalet, su, temizlik, uyuma alanı (ritüel için) gibi temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında dahi zayıf kaldığı, bunun temel nedeninin ise arkeolojik sit alanı kısıtlamaları ve bazı yönetim zayıflıkları olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bölgenin sürekli terör ile anılması da önemli bir zayıflık olarak değerlendirilmektedir. Toplumun özellikle şifa amaçlı ziyaretlere büyük ölçüde destek verdiği destinasyonda turizmin geliştirilmesi noktasında önemli bir beklentinin oluştuğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Paranormal inançlar, paranormal turizm, destinasyon geliştirme, Nusaybin, Gırnavağ

The Jinns of Nusaybin/Gırnavağ within the Scope of Paranormal Tourism

Abstract

Paranormal tourism is one of the important tourism trends that has become widespread in recent years in the world. However, it is difficult to say that awareness of paranormal tourism in Turkey is at a sufficient level. The study aimed to determine the potential of Gırnavağ Mound in Nusaybin, which is considered one of the important paranormal areas of Turkey, to be developed as a tourism destination. The data collected through semi-structured interviews were subjected to content analysis and 3 main themes and 10 sub-themes were identified. Findings show that Gırnavağ was seen as the place of the first Muslim jinns and was generally visited on Wednesdays in anticipation of paranormal healing. It has been determined that Gırnavağ, which has a high potential in terms of history, is weak even in meeting the basic needs of visitors such as toilet, water, cleaning and sleeping area (for ritual), and the main reason for this is the archaeological site restrictions and some management weaknesses.

Keywords: Paranormal beliefs, paranormal tourism, destination development, Nusaybin, Gırnavağ

*Bu çalışma için Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Komisyonundan 21.02.2024 tarih ve 2024/02 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

The One of the most important tourism trends that has become widespread around the world in recent years is paranormal tourism. Although it is still a niche market, paranormal package tours (such as ghost tours) are seen in many countries. Despite the potential in Turkey in terms of paranormal areas, it is difficult to say that there has been a significant development yet. When the literature is examined, it is seen that studies on paranormal tourism are in the process of development, however, a very limited number of studies have been conducted in Turkey. In this study, to fill this gap in the literature, the possibility of developing Nusaybin Gırnavaz Mound, one of Turkey's important paranormal areas, as a tourism destination was evaluated from the perspective of destination stakeholders.

Paranormal tourism, which is based on visiting interesting paranormal places, is defined as visiting any place or environment for the express purpose of encountering paranormal events, for leisure, research, benefiting from products and services or attending meetings (Haynes, 2016). The number of people visiting paranormal areas has increased over time, influenced by the content on TV, social media, and virtual platforms. This interest in the subject has found response in the academic community, and paranormal tourism research has begun to become widespread in international literature. Some research shows that paranormal tourism, which is still a niche area, will be an important type of tourism in the future (Thompson, 2008). Some studies show that visitors' basic motivations are excitement, fun, having fun while being scared, learning, and having a fascinating experience with all of these (Dancausa, Hernandez, & Perez, 2023; Thompson, 2008; Ironside, 2018; Holloway, 2010).

In this study, a single case study design was adopted, and semi-structured interviews were mainly used to collect data. However, in some parts of the study (for example, ritual investigations), observation techniques were used, and secondary sources were used where the explanations of the participants were insufficient. The interviews were held face to face in Nusaybin between 18.03.2024-24.03.2024. Visitors (n=15), local people (n=6), tourism operators (n=2), religious officials (n=2) and destination managers (n=1) participated in the interviews. During the content analysis process, 82 codes, 10 sub-themes and 3 main themes were identified.

Findings within the scope of the first main theme, the basic destination product; the destination has two main products, the first of which is paranormal tourism and the other is cultural tourism. The product within the scope of paranormal tourism is the tomb of Mir Osman on Gırnavaz Hill, the leader of the jinn, who became a Muslim by listening to the Quran from Muhammad. People come on Wednesdays and sleep next to the grave, waiting for Mir Osman to come to their dreams and drive away the haunting jinn. Participants state that many people in their close circle have found relief in this way especially for their psychological disorders. This situation is explained by some participants as the power of belief, and by others as the placebo effect. This tradition, which has been going on for centuries, ensures that the destination is crowded with visitors on Wednesdays. Among the rituals, sleeping next to the grave, distributing shillik dessert, arranging seven stones on top of each other, and going around the tomb/grave seven times are noteworthy. The second main product of Gırnavaz is its historical value. Archaeological excavations that were left unfinished due to the terrorist attack show that Gırnavaz has a history of at least 3000 years. However, Gırnavaz cannot even meet people's basic needs such as toilets, sleeping areas, cleaning, security, and transportation. The findings under the heading of constraints and weaknesses show that the main reason why the local government cannot provide the necessary services is that the area is an archaeological protected area. However, it is a fact that the political instability in the region is also reflected in the local government. In addition, the fact that the region is constantly mentioned with terrorist incidents in the media and as a result, the interest in Gırnavaz has decreased compared to before is seen as a weakness. Within the scope of social support for tourism, it is understood that the participants generally support visits for healing purposes but have hesitations about visits for entertainment or adventure purposes. Destination stakeholders expect rituals to be respected in this area where people come with religious motivations and for the purpose of finding health.

As a result, it is understood that Girnavaz has a significant potential in paranormal tourism in terms of both health and excitement, but the destination superstructure is extremely inadequate. After carefully examining the restrictions of the protected area, the destination management should provide basic services such as cleaning, sleeping area, toilet, road, disabled ramp to the extent permitted, and on the other hand, should speed up lobbying activities at the point of starting the archaeological excavation.

1. Giriş

Turizm sektörü, destinasyonların sunduğu turistik ürünlerin çeşitliliği ve insanların seyahat motivasyonlarının farklılaşmasıyla pek çok turizm çeşidinden söz edilen bir alan haline gelmiştir. Son yıllarda yaygınlaşan turizm çeşitlerinden biri de paranormal turizmdir. İnsanların cinli, perili, hayaletli mekanları, UFO vb. dünya dışı varlıkları görme/hissetme amacıyla katılıp eğlence, korku ve heyecan aradıkları bu turizm çeşidi, pek çok ülkede önemli bir rekreasyon faaliyeti ve gelir kaynağı haline gelmiştir. Bu kapsamda ABD, İngiltere, Endonezya, İskoçya gibi ülkelerde rehberli hayalet turlarının düzenlendiğine ve paranormal turizmin popüler bir niş turizm çeşidine dönüştüğüne tanık olmak mümkündür (Haynes, 2016, Pharino, Pearce, & Pryce, 2018; Houran vd., 2020).

Türkiye de özellikle din temelli paranormal inançların yaygın olduğu (melek, şeytan, cin gibi) bir ülke olarak (Topuz & İnanç, 2012) paranormal turizmde gelişme imkanına sahip bir ülkedir. İnternette basit taramalar yapıldığında ülkenin pek çok bölgesinde paranormal aktivitelerin gerçekleştiğine ilişkin haberler, içerikler görülebilmektedir. Bunlar arasında; Lüleburgaz'ın Davutlu Köyünde yaşanan Karadedeler Olayı, Çanakkale'de İssız Cuma Mezarlığı, Sakarya'da Büyülü Köy, Ankara'da 129 nolu apartman, Balıkesir'de Havran Esrarengiz Köy, İzmir Ödemiş'te Lübbey Köyü (Cinli Köy), Elazığ'da Harput Antik Kenti, Mardin Nusaybin'de Gırnavaz Höyüğü, İstanbul'da Molla Zeyrek Cami, Yusuf Ziya Paşa Köşkü, Rum Yetimhanesi, Cevahir Bedesteni sayılabilir (Sözcü Gazetesi, 2017; Hürriyet Gazetesi, 2017). Bu alanların henüz paranormal turizm kapsamında kullanılabilirliğini söylemek zordur. Yalnız bazı maceraperestler veya küçük grupların kimi alanları (örneğin Davutlu Köyü, İssız Cuma Mezarlığı, Lübbey Köyü) ziyaret ettikleriyle ilgili bilgilere rastlanılmaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin sahip olduğu paranormal turizm potansiyeline ilişkin farkındalığın oldukça zayıf olduğunu söylemek mümkündür. İnsanların filmler, diziler, sanal platformlar vb. mecralardan hareketle bu tür alanlara merakının gittikçe yükseldiği günümüzde bu durumu önemli bir eksiklik olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Paranormal turizmle ilgili literatür incelendiğinde uluslararası araştırmaların yaygınlaştığı, paranormal turizmin özellikle turist deneyimi (Pharino, Pearce, & Pryce, 2018; Houran vd., 2020), seyahat motivasyonu (Dancausa, Hernandez, & Perez, 2023), destinasyon planlaması (Pharino & Pearce, 2020) gibi konular çerçevesinde incelendiği görülmektedir. Ulusal turizm yazınının ise bu anlamda çok sınırlı düzeyde kalmaktadır (İskender, 2023; Oflaz, 2023; Beyaz, 2017). Mikro ölçekli destinasyonların gelişim potansiyellerini ve kısıtlarını inceleyen bir çalışmaya ise ne ulusal ne de uluslararası literatürde rastlanmıştır. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda çalışmada Türkiye'nin en sıra dışı alanlarından biri olan Nusaybin Gırnavaz Höyüğü'nün paranormal turizm destinasyonu olarak geliştirilebilme potansiyelinin tespiti amaçlanmaktadır. Gırnavaz'ın tercih edilmesinin temel nedeni, bölgenin hiçbir turizm yatırımı olmamasına rağmen halihazırda pek çok ziyaretçi tarafından ziyaret edilen bir yer olması ve dolayısıyla geliştirilebilme olasılığının yüksek olması ve diğer pek çok paranormal destinasyondan farklı olarak "paranormal sağlık" açısından değerlendirilen bir alan olmasıdır.

Destinasyon paydaşlarının bakış açısıyla Gırnavaz'ın paranormal turizm potansiyelinin tüm yönleriyle değerlendirildiği bu çalışmanın turizm literatürüne ve bölgenin gelişimine katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışmanın yukarıda bahsedilen literatür boşluğunu dolduracağı, ayrıca destinasyon geliştirme önerileri kapsamında bölgenin gelişimine katkıda bulunacağı ifade edilebilir.

2. Literatür Taraması

Yunancada "ötesinde" anlamına gelen "para" ön eki ve normal kelimesinin birleşimiyle oluşan paranormal kavramı, "normalin ötesinde" manasına gelmektedir (Bridgstock, 2009) ve "Fiziksel kanunlar ve doğal güçlerin dışında ya da ötesinde olan ve bunlarla açıklanmayan şeyler." şeklinde tanımlanmaktadır (Vos, 2013). Paranormal konusunda öncü isimlerden olan Tobacyk & Milford (1983) üç temel kriter üzerinde durmuştur: (a) güncel bilim açısından açıklanamazlık, (b) yalnızca bilimin temel sınırlayıcı ilkelerindeki büyük revizyonlarla elde edilen açıklanabilirlik ve (c) gerçeklikle ilgili normatif algılar, inançlar ve beklentilerle uyumsuzluk. Bu bağlamda paranormal olgusunu "din, psi (basi, önsezi,

telepati ve psikokinezi), okült, büyüçülük, batıl inançlar, doğaüstü, olağanüstü ve dünya dışı yaşam formlarıyla ilgili çok çeşitli inanç ve deneyimler” şeklinde tanımlanmışlardır. Irwin (1993) ise iki kriterli bir tanımlama yapmıştır. Bu kriterlerden ilki “fiziksel açıdan imkânsız olan”, ikincisi ise “konvansiyonel bilimin ifade ettiği insan kapasitesinin sınırlarının dışında kalan”dır. Bu bağlamda paranormal, fiziksel açıdan imkânsız olan ve konvansiyonel bilimin ifade ettiği insan kapasitesinin sınırlarının dışında kalan olgulardır. Bu tür olgulara inanma ve bunların varlığını kabul etme ise paranormal inanç olarak değerlendirilmektedir (Arslan, 2010). Paranormal inançlar zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Temel dini öğretilerde yer alan şeytan, melek, cin gibi varlıklarla birlikte, hayalet, UFO gibi fantastik varlıklara, batıl inançlardan zihin gücüyle nesnelere hareket ettirmeye, uzaktan zihinsel telkin (hipnoz) yoluyla etkilemeye, trans halinde kehanette bulunmaya kadar birçok olay paranormal inançlara örnek olarak gösterilmektedir (Lindeman & Aarnio, 2006). Bunlarla birlikte, merdiven altından geçmenin ya da kara kedi görmenin şanssızlık, tavşan ayağı veya şans bilekliklerinin ise şans getirdiğine inanmak gibi bazı nesne ve varlıklara birtakım doğaüstü gizemli güçler atfetmek de paranormal inançlar kapsamında değerlendirilir (Babür Tosun & Karşu Cesur, 2018).

Paranormal inanışlar insanlık tarihi kadar eskidir. Yüzyıllar içinde gelişen modernizm, sekülerleşme ve bilimsel akımlar paranormal inanışları azaltmamış, aksine kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle paranormal inanışlar daha geniş kitlelere yayılmıştır. Postmodern dönemde “yeniçağcılar” olarak adlandırılan ve inançlarının merkezine paranormal inançları koyan bireylerin sayısının günden güne arttığı da görülmektedir. Dahası paranormal inançları çok desteklemeyen kimi mezheplerin/inançların (Protestanlık gibi) eskisi kadar taraftar bulamadığından söz edilmektedir (Parladır & Özkan, 2015; Arslan, 2015). Güncel pek çok araştırma, Türkiye dahil pek çok coğrafyada paranormal inançların güçlülüğünü kanıtlar niteliktedir. Örneğin Türkiye’de sağlık çalışanları üzerine yapılan bir çalışmada katılımcıların büyük bölümünün cin, şeytan, melek, büyü, kem göz gibi paranormal varlıklara ve durumlara büyük ölçüde inandıkları tespit edilmiştir (Erdem, Korucu, & Eroymak, 2019). Adana’da yürütülen bir çalışmada kadınların erkeklere göre, yaşlıların gençlere göre paranormal inançlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Ceran & Aslan, 2020). Paranormal inançlar dünya genelinde de yükseliş eğilimi içindedir; 18 ila 34 yaş arasındaki İngiliz yetişkinlerin %39’u hayaletlere, gulyabanilere ve diğer paranormal aktivite türlerine olan inancı onaylamaktadır (Statista, 2024). Yine İngiltere’de yürütülen bir çalışmada katılımcıların %33 kadarının psişik güçlere inandığı bulunmuştur (Pérez Navarro & Martínez Guerra, 2020). Amerika’da da her dört kişiden üçünün paranormal inançlara sahip olduğu araştırmalarda ortaya konmaktadır (Gallup, 2005). Latin Amerika’da, Almanya’da ve diğer pek çok coğrafyada paranormal inanışların yaygınlaştığı görülmektedir (Drinkwater vd., 2021).

Paranormal inançların popüler kültürün önemli bir parçası haline gelmesi, onu turizmin de bir parçası yapmıştır. İnsanların ilgilerini çeken paranormal mekanları ziyaret etmesine dayanan bu turizm hareketi “boş zaman değerlendirmek, araştırma yapmak, ürünlerden hizmetlerden faydalanmak veya toplantılara katılmak için, açık bir şekilde paranormal olaylarla karşılaşma amacıyla herhangi bir yeri veya ortamı ziyaret etme” şeklinde tanımlanmaktadır (Haynes, 2016). Pharino, Pearce & Pryce (2018) paranormal turizmi “paranormal aktiviteleri ve olguları gerçekten deneyimlemek için destinasyonlara veya etkinliklere yönelik seyahatler” olarak tanımlanmakta ve normal rasyonel görüşlerin ötesinde inanç sistemlerini bünyesinde barındıran yerleri ziyaret etmenin bu kapsamda ele alınabileceğini ifade etmektedir. Bu çalışmada paranormal turizm, “paranormal olguları deneyimlemek amacıyla belirli destinasyonların ve etkinliklerin ziyaret edilmesinden doğan niş seyahat faaliyetleri” olarak tanımlanmaktadır.

Paranormal turizm kavramı nispeten yeni bir kavram olmakla birlikte geçmişte üzerinde durulan bazı turizm çeşitleriyle bağları olan bir olgudur. Hüzün turizmi, ölüm turizmi, spiritüel turizm, hayalet turizmi, inanç turizmi, hac turizmi ilişkili olduğu turizm çeşitleri olarak görülmektedir. Paranormal turizm, pek çok turizm çeşidinden farklı olarak turist deneyiminde hem olumlu hem de olumsuz duyguların yer alabildiği bir turizm çeşididir. Ruhani yönü yüksek bir paranormal alanı ziyaret eden insanlar heyecan, eğlence, mutluluk gibi hisler yaşarken; hayalet veya efsanevi yaratıkların olduğuna

inanılan noktalarda korku ve heyecanı birlikte yaşayabilmektedirler (Pharino, Pearce, & Pryce, 2018). İnsanların bu sıra dışı turizm deneyimine katılması noktasında kuşkusuz TV ve medyanın önemli bir etkisi vardır. TV ekranlarında zaman zaman popüler hale gelen hayalet avcıları, perili mekân araştırmacıları, sosyal medya platformlarında oluşturulan gruplar vb. oluşumlar insanların paranormal konulara olan merakını arttırmakta ve paranormal alanlara yönelmelerini sağlamaktadır. Özellikle gerçek olaylardan esinlenen korku filmleri, bu alana merak duyan insanları harekete geçirmektedir. Perili alanlar veya binalar, hayalet turları, paranormal konulu festivaller vb. çekicilikler ziyaretçileri cezbetmekte ve paranormal turizm hareketi yaygınlaşmaktadır (Houran vd., 2020).

Paranormalin bir boş zaman değerlendirme alanı haline gelmesi araştırmacıların da ilgisini çekmiş ve araştırmaların sayısı artmaya başlamıştır. Seyahat motivasyonu, kısıtları ve deneyimi üzerinde durulan konular arasındadır. Bazı araştırmalar, henüz bir niş alan olan paranormal turizmin gelecekte önemli bir turizm çeşidi olacağını göstermektedir (Thompson, 2008). Bu turizm çeşidine katılan insanların genel olarak medya etkisiyle paranormal konulara merak duymaya başladıkları, ilgili paranormal aktiviteye yönelik bir organizasyon olduğunda (örneğin hayalet turu) daha rahat katıldıkları, aksi durumda maceraperest küçük gruplar olarak alanları ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır (Haynes, 2016; Houran vd., 2020). Temel motivasyonları ise heyecan, eğlence, korkarak eğlenme, öğrenme ve tüm bunlarla birlikte büyüleyici bir deneyim yaşamadır (Dancausa, Hernandez, & Perez, 2023; Thompson, 2008; Ironside, 2018; Holloway, 2010). Pek çok paranormal turistin beklentisi ses, görüntü, koku vb. duyuvar aracılığıyla paranormal bir an yaşamaktır, ancak çoğu katılımcı her katıldıkları etkinlikte bu tarz bir olayla karşılaşmayacaklarını da bilmektedir (Houran vd., 2020). Bununla birlikte özellikle toplu olarak katıldıkları hayalet turu tarzı etkinliklerde "karanlık ve dumanlı alanlarda", çoğunlukla iyi bir hikâye anlatıcısının eşliğinde (genellikle bir paranormal tur rehberi) atmosferi deneyimlemeyi hedeflemektedirler (Pharino, Pearce, & Pryce, 2018; Thompson, 2008).

3. Yöntem

Bu bölümde çalışma sahası, araştırma deseni, veri toplama aracı ve süreci, katılımcılar ve analizlere yer verilmiştir.

3.1. Çalışma Sahası: Nusaybin Gırnavaz Höyüğü

Nusaybin/Mardin, Suriye sınırında yer alan, bölgenin en eski kentlerinden biridir. Kalkolitik çağlardan bu yana yerleşim yeri olan Nusaybin, tarihsel süreçte farklı isimlerle anılmıştır. Helence Nasivz kelimesine dayanan Nusaybin; Nesibi, Nisibina, Nitibin, Nitibeni, Nizzibi, Nsepi, Nsebin, Nisibis, Nesebis, Nasîbîn, Mıdzbin gibi isimlerle de anılmıştır. Nusaybin kelimesinin kökeninin Nasibina olduğu ve ilk kez Asur Kolonileri döneminde bu isme rastlandığı bilinmektedir. Tarih boyunca pek çok medeniyetin ele geçirdiği Nusaybin; özellikle Ermeni-Pers, Roma-Pers, Roma-Sasani çekişmelerine ev sahipliği yapmıştır. 600'lerin ortalarında Müslüman egemenliğine giren Nusaybin, tarih boyunca hep önemli bir konuma sahip olmuştur (Tokuş, 2018).

Bu çalışmada Nusaybin'de bulunan, tarihsel ve dini açıdan çok önemli bir konuma sahip olan Gırnavaz bölgesi incelenmektedir. Bilim dünyasına ilk kez 1918 yılında tanıtılan, sonraki yıllarda kimi çalışmalara konu olsa da asıl arkeolojik tanınırlığını, Doç. Dr. Hayat Erkanal başkanlığında 1982 yılında başlanan kazılarda elde eden Gırnavaz'ın tarihsel önemini de bu yapılan kazı çalışmaları ortaya koymuştur. Terör olayları nedeniyle zaman zaman aksamalara uğrayan kazı çalışmaları, yine terör nedeniyle 1991'de tamamen durdurulmuştur (Erkanal, 1988). Özellikle Asur tarihine ışık tutan kalıntılar sayesinde arkeoloji camiasında ilgi uyandıran höyük, turizm açısından terör olaylarının da etkisiyle pek ilgi çekememiştir.

Gırnavaz Höyüğü'nün turizm açısından daha fazla rağbet gördüğü özelliği ise onun paranormal yönüdür. Gırnavaz Höyüğü'nde bulunan mezarlıkta Hz. Muhammed'den Kur'an dinleyip Müslüman olan cinlerin lideri olan Mir Osman'ın mezarının bulunduğu inanılmaktadır. Mir Osman ve onun yanındaki cinler, ilk Müslüman cinler olarak bilinmektedir. İnsanların burayı ziyaret etmedeki temel

amacı ise şifa bulmaktır. Özellikle psikolojik rahatsızlıkları olan yakınlarını buraya getiren insanlar, Mir Osman aracılığıyla Allah'tan şifa dilemektedir (Arkeonews, 2024; Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024). Dünyada önemli bir turizm akımı olan paranormal turizm açısından arz ettiği öneme rağmen Gırnavaz'ın arz ve talep açısından hak ettiği noktada olduğunu söylemek güçtür.

3.2. Araştırma Deseni

Nitel araştırmalarda genel olarak beş temel araştırma deseni kullanılmaktadır: olgubilim, etnografi, kuram oluşturma, anlatı araştırması ve durum çalışması. Bu çalışmada durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışmaları, bir durumun (olay, süreç, birey, yer) derinlemesine incelenmesini içeren çalışmalardır. Sadece bir veri türü üzerinden analizler yürütülebileceği gibi farklı veri türlerinin birlikte kullanımı da mümkündür. Öte yandan tek bir durum incelenebileceği gibi çoklu durumlar da değerlendirilebilir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu çalışmada durum olarak paranormal turizm açısından Gırnavaz Höyüğü ele alınmış (tekli durum çalışması) ve yarı yapılandırılmış görüşme verilerine ek olarak ziyaretçilerin ritüellerine ilişkin gözlemler yapılmış ve destinasyon hakkında ulaşılan dokümanlar da (araştırmalar, raporlar, haberler) incelenmiştir. Dolayısıyla veri üçgenleme tekniğiyle çoklu veri kaynağından yararlanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Süreci

Araştırmada temel veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun oluşturulması sürecinde öncelikle Gırnavaz Höyüğü ve Nusaybin'in turizmdeki genel durumuna ilişkin araştırmalar, resmî kurumların web siteleri ve diğer internet kaynakları incelenmiştir. Ardından görüşme yapılması öngörülen paydaşlar belirlenip her paydaş grubu için farklı soru formu hazırlanmıştır. Soru formunda yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve ikamet gibi temel bilgilere ek olarak her paydaş grubuna ağırlıklı olarak kendi alanlarıyla ilgili sorular yer almıştır. Örneğin ziyaretçilere Gırnavaz'la ilgili bildikleri, ne amaçla geldikleri, deneyim sırasında ne hissettikleri, yaptıkları bir ritüel olup olmadığı, davranışsal niyetleri ve destinasyon gelişimi açısından önerileri sorulurken; destinasyon yöneticilerine bölgenin paranormal turizmde (ve paranormal sağlık turizmde) geliştirilmesine ilişkin görüşleri, bu konuda neler yapılabileceği gibi sorular sorulmuştur. Öte yandan yerel halka Gırnavaz'la ilgili neler bildikleri, bölgede anlatılan hikâyeler, turizmde geliştirilse tepkilerinin ne olacağı gibi sorular, turizm işletmecilerine Nusaybin ve Gırnavaz'ın turizmdeki güncel durumu, gelecek için önerileri gibi sorular sorulmuştur. Din görevlilerine ise Gırnavaz'ın dini yönü hakkında bildikleri, paranormal sağlık inancına ilişkin görüşleri ve yine bölgenin turizm açısından değerine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Höyüğü ziyaret eden insanların hangi ritüelleri gerçekleştirdiğini tespit etmek için gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır. Gözlem tekniği olarak araştırmacının grubun doğal bir üyesi olmadığı ve gözlenenlerin gözlendiklerinden haberdar olmadıkları bir teknik olan katılımsız gözlem uygulamıştır. Ayrıca görüşme ve gözlem teknikleriyle birlikte çalışmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla döküman incelemesine de başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırma sahasıyla ilgili yapılmış haberler, araştırmalar değerlendirilmiştir.

Veri toplama işlemleri 18.03.2024-24.03.2024 tarihleri arasında Nusaybin'de yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ziyaretçilerle araştırma sahasında cin ritüeli gününde (çarşamba) görüşülmüş, diğer paydaşlarla randevu usulüyle önceden belirlenen alanlarda görüşülmüştür. Görüşmeler sekiz günde gerçekleştirilmiş olup, ortalama görüşme süresi 32 dakika olarak hesaplanmıştır. Çalışma için Gümüşhane Üniversitesi Etik Komisyonundan 21/02/2024 tarih ve 2024/02 sayılı toplantıda, E-95674917-108.99-239705 sayılı karar ile "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

3.4. Katılımcılar

Çalışmada örnekleme tekniği olarak kolayda, amaçlı ve kartopu örnekleme kullanılmıştır. Ziyaretçi örnekleme o gün orada bulunan ziyaretçilere rastgele görüşme teklifinde bulunularak oluşturulmuş (kolayda), diğer görüşmecilerde konuya vakıf olmaları ve belli bir kesimi (örneğin yerel halk) temsil etmeleri dikkate alınarak amaçlı ve kartopu örnekleme birlikte kullanılmıştır. Örneklem büyüklüğünün

belirlenmesi kapsamında Lincoln ve Guba (1985, akt. Merriam, 2013) tarafından önerilen verinin doygunluğa ulaşması stratejisi benimsenmiş olup toplam 26 kişiyle görüşülmüştür. Katılımcılarla görüşme yapılmadan önce yerel halktan 2, ziyaretçilerden 1 kişi ile pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 15'i ziyaretçi, 6'sı yerel halk, 2'si turizm işletmecisi, 2'si din görevlisi, 1'i destinasyon yöneticisidir. Çoğunluğu kadınlardan oluşan ziyaretçiler genellikle orta yaş ve üstü, çeşitli eğitim ve meslek gruplarından insanlardır. Yerel halk genel olarak orta yaş ve üstü, genellikle lise ve altı eğitime sahip kişilerdir. Din görevlileri ve destinasyon yöneticileri genel olarak yüksek eğitilmiş, orta yaş, erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcılar temsil ettiği grup, cinsiyet ve sayı ile kodlanmıştır; örneğin üçüncü kadın ziyaretçi ZK3, ikinci erkek yerel halk YHE2, ikinci erkek din görevlisi DGE2. yararlanılmıştır.

3.5. Analizler

Çalışmada nitel veri analizi için içerik analizi tekniği benimsenmiş olup elle kodlama yapılmıştır. Bu kapsamda tüm deşifre metinleri incelenerek 82 kod, 10 alt tema ve 3 ana tema belirlenmiştir. Ana temalar ve alt temaları Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Temalar ve Alt Temalar

Ana Temalar	Alt Temalar
Temel Destinasyon Ürünü	- Cin Hikayesi
	- Paranormal Şifa: Plasebo Etkisi
	- Ritüeller
	- Arkeolojik Değer: Gırnavaz Höyüğü
	- Mevcut Destinasyon Üstyapısı
Kısıtlayıcılar ve Zayıflıklar	- Sit Alanı Kısıtlamaları
	- Terör İmajı
	- Farkındalığın Azalması
Turizme Toplumsal Destek	- Kültür ve Şifa Amaçlı Ziyaretlere Destek
	- Paranormal Amaçlı Ziyaretlere Destek

Nitel araştırmaların geçerlilik ve güvenilirliğine ilişkin Yıldırım & Şimşek (2021) çeşitli stratejiler önermektedir. Tablo 2'de bu stratejiler kapsamında yapılması gerekenler ve yazarın çalışma kapsamında yürüttüğü faaliyetler yer almaktadır.

Tablo 2. Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışmaları

Geçerlilik/Güvenirlik	Yöntemler	Yazarın Çalışmaları
İç geçerlilik / İnanırcılık	Uzun süreli etkileşim	Görüşme verileri sekiz güne yaydırılarak ve ziyaretçi örneklemini dışındaki kişilerle ortalama birer saatte toplanmıştır. Araştırma sahası araştırmacı tarafından çalışma sürecinde birkaç kez ziyaret edilmiş ve mekanla bağ kurulmaya çalışılmıştır (ziyaretçileri daha iyi algılayabilmek adına). Saha çalışması başlamadan önce sahaya ilişkin belgesel izlenmiş, haberler okunmuş ve tanıdıklardan hikayeler dinlenmiştir.
	Derinlik odaklı veri toplama	Katılımcılar tarafından anlatılanlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, olayın farklı yönleri derinlemesine irdelenmiştir.
	Çeşitleme	Çalışmada görüşme, gözlem ve döküman inceleme birlikte kullanılarak üçgenleme yapılmıştır.
	Uzman incelemesi	Kodlama süreçlerinde nitel araştırma ve destinasyon pazarlaması konularında uzman bir akademisyenden destek alınmış ve gerekli tartışmalar yürütülerek temaların son hali oluşturulmuştur.
	Katılımcı teyidi	Araştırmanın bulgular kısmının tamamlanmasının ardından biri yerel halk, diğeri turizm işletmecisi olan iki katılımcıya teyit amaçlı dosya gönderilmiş ve sözlü dönütleri alınmıştır.

Tablo 2'nin devamı

Dış geçerlilik / aktarılabirlik	Ayrıntılı betimleme	Çalışmada veri toplama süreci ve bulgular ayrıntılı bir şekilde sunulmuş; ham veriye ilişkin kanıtlar, katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılarla aktarılmıştır.
	Amaçlı örnekleme	Çalışmada ziyaretçiler dışındaki katılımcılarda araştırma sahasını en iyi bilen kişilere amaçlı bir şekilde ulaşılmaya çalışılmıştır.
İç güvenilirlik / tutarlılık	Tutarlık incelemesi	Araştırma sürecinde veri toplama aracının oluşturulmasından sonuçların yazımına kadar nitel araştırma süreçlerinde uygulanması gerekenler tutarlı bir şekilde takip edilmiştir.
Dış güvenilirlik / teyit edilebilirlik	Teyit incelemesi	Nitel araştırmalardaki nesnellik olgusu yerine kullanılan "teyit edilebilirlik" kapsamında araştırmacı, bulguların yazımından sonra bazı deşifre metinlerini tekrar inceleyerek bulguların ham veriyle uyumunu kontrol etmiştir.

4. Bulgular

Bulgular temel destinasyon ürünü, kısıtlayıcılar ve zayıflıklar ve turizme toplumsal destek şeklinde üç ana tema ve ilgili alt temalar kapsamında değerlendirilmiştir.

4.1. Temel Destinasyon Ürünü

Bu bölümde cin hikayesi, paranormal şifa: plasebo etkisi, ritüeller, arkeolojik değer: Gırnavaz Höyüğü ve mevcut destinasyon üstyapısına yer verilmiştir.

4.1.1. Cin Hikayesi

Gırnavaz'ın bu çalışmada üzerinde durulan turizm ürünü yüzyıllardır inanılan cin hikayesidir. Katılımcıların anlatılarına göre Nusaybin, ilk Müslüman Cinler ve liderleri Mir Osman'ın yaşadığı yerdir. Hz. Muhammed, İslam'ı yaymak üzere çıktığı Taif seferi sırasında Kur'an okur ve orada bulunan yedi cin, peygamberden etkilenip Müslüman olurlar. Bu ilk Müslüman cinlerin Nusaybinli oldukları ve yaşam alanlarının da bugün Gırnavaz olarak bilinen bölge olduğu anlatılmaktadır. Günümüzde höyüğün tepesinde Mir Osman'ın, eteğinde ise kız kardeşinin mezarının olduğuna inanılmaktadır. Bu mezarın özelliği ise ilk Müslüman cinlerin lideri olması nedeniyle Allah katında önemli bir yeri olduğu düşüncesinden hareketle insanların Mir Osman aracılığıyla Allah'tan psikolojik rahatsızlıklar başta olmak üzere çeşitli rahatsızlıklarda yardım istediği bir alan olmasıdır. Nusaybin cinlerinin Müslüman olma hikayesini DGE2 şu şekilde anlatmaktadır:

"Peygamberimiz İslam'ı tebliğ ederken ilk zamanlar çok kabul görmemiştir. Belki kabul görürüm ve inanan sayımı artırırım diye Taife bir yolculuğu oluyor (MS. 630). Taif'de de istediğini bulamayınca tekrar Mekke'ye dönüyor. Mekke'ye dönerken Mualla Mescidi dediğimiz bugün Hz. Hatice annemizin ve birçok sahabe'nin yattığı yere girmesine izin verilmiyor. Peygamberliğini ilan ettiği için ona cephe alıyorlar. Bu nedenle izin verilmiyor. O da Mekke'den bir eman (güvence) alarak oraya giriyor. Oraya girmeden önce cinler Peygamber Efendimize gelerek 'Ey Muhammed' diyor. Peygamber Efendimiz cinleri görüyor, fakat sahabe'si Ebu Mesut da var ama o göremiyor. Peygamber Efendimiz bir daire çiziyor ve 'sen buradan çıkma, çıkarsan zarar görürsün' diyor. O da nedenini sorduğunda cinlerin burada olduğunu ve onlarla görüşeceğini söylüyor. Sonrasında Peygamber Efendimiz cinlere Kur'an'ı okumaya başlıyor. Cin Suresinin 1. ve 3. ve Akaf Suresinin 29. ve 33. ayetleri o görüşmeyi anlatır ve der ki, 'biz Musa'dan sonra yine bir kutsal kitabı dinledik. Allah'ın varlığını ve birliğini inancını anlatan ayetler dinledik ve cin topluluğu biz iman ettik siz de iman edin' dedikleri anlatır. Rivayet odur ki, işte o cinler buradaki cinlerdir." (DGE2).

İslam'da cinlere inanmak dinin gereklerinden biridir. Cinlerin insanlardan farklı olarak ateşten yaratıldıkları, aralarında farklı dinlere inananların olduğu, iyilerinin ve kötülerinin bulunduğu ve insanlara musallat olanların kötü cinler olduğuna inanılmaktadır (ZK5, ZE1, DGE1). Cinlerle temas kurmaya çalışmanın doğru olmadığı, cinlerin de rahatsız edilmedikleri müddetçe insanlarla iletişime

geçmediği bilinmektedir (DGE2). Nusaybin'de pek çok insanın cinlerin onlarla temas kurduğuna ilişkin anıları bulunmaktadır. Bu anılarda cinlerin görünümüne ilişkin bazı özelliklerden ve temas kurma biçimlerinden bahsedilmektedir. Görünümleri konusunda, cinlerin farklı kılıklarda insanlara görünmesine bağlı olarak farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları kedi kılığında (YHE1), bazıları insan kılığında görmekte; insan kılığında görenler siyah, zayıf, kıvrıkcık saçlı olarak anlatılmaktadırlar (YHE2, YHE3, ZK5). İletişime geçme ve varlıklarına şahit olma konusunda ise genel olarak taş atma eyleminden ve cin düşünlerinden söz edilmektedir (ZE6). Cinlerle etkileşime geçme konusunda bazı anlatılar şu şekildedir:

"Ben gördüm siyahtı, kıvrıkcık saçlı, gözlerini görmedim. Çok zayıftı. Ben gördüğümde çok korktum. Dua ettim, gitti." (ZK5).

"Ben çok gördüm. İlk gördüğümde otuz yaşlarında bir adam gibiydi, zayıftı. Bana taş atıyordu, ben konuşmadım. Konuşursam delirirdim. Zaten konuşmayınca kayboluyorlardı. Konuşan deliriyor. Kafayı yiyor. En son 20 yıl önce gördüm. Kedi kılığında da insan kılığında da gördüm. İnsan kılığında olanlar zayıf oluyor." (YHE3).

"Biz çok gördük. Çocukken bize taş atıyorlardı. Şu ilerde bir değirmen vardı. Orada çok oluyordu okul dönemimde 1978'lerde. Çok zayıftırlar, kıvrıkcık saçlı, insana benziyor ama çok zayıf derisi sarı, kimi siyah tenli oluyor. Çıplaktırlar. Eskiden her taraf bahçeydi, sakindi daha çok görürdük şimdi evler oldu, millet kalabalıklaştı o kadar göremiyoruz." (YHE2).

"Onlara karışırın ya da akşam besmele getirmeden sıcak su dökersen kendilerini gösteriyorlar veyahut akşam hayvanlara kendilerini gösteriyordu. Hatta kayınımın cini vardı, ona nikah kıydığını ve cinin ona yemek getirdiğini söylüyorlardı. Sonrasında o ölmüş çok üzüldü, kurt öldürmüştü. Onu kurtarması için çılgınlık atmış ama korkudan kayınım gidememiş, cini ölmüştü." (ZK5).

"Dini kaynaklarda onların dış görünüşüyle ilgili bilgiler yok. Daha çok onların yaşadıkları yerlerle ilgili bilgiler veriliyor. Mesela hamamlar, çöplükler, küllükler yani bizim için yaşam alanı olmayan yerler onların yaşam alanı oluyor. Dini kaynaklarda o geçer ve o yerlere girerken okunması gereken dualarla girin denir ve tavsiye edilir." (DGE2).

4.1.2. Paranormal Şifa: Plasebo Etkisi

Geçerlik Nusaybin'e yönelik mevcut paranormal amaçlı ziyaretlerin temelinde şifa bulma umudu ve plasebo etkisi bulunmaktadır. Psikolojik problemleri olanlar, fiziksel engelleri olanlar, cinlerin musallat olduğu düşünülenler, konuşamayanlar, aşırı zayıf olanlar vb. zor durumda olan insanlar ve yakınları geleneksel tıp yoluyla iyileşemeyince, çaresizliğin etkisiyle alternatif yol olarak doğaüstü güçlerden yardım beklemektir. Bu kapsamda, ilk Müslüman cinlerin lideri olan Mir Osman'ın mezarını/türbesini ziyaret etmektedirler. Bu konuda katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

"Biz Adana'dan geldik şifa bulmak amacıyla. Kızımı getirdim. Doğumdan sonra kötüleştii, çocuğuna bakamaz oldu, eşi de onu bırakınca psikolojisi iyice bozuldu. Doktora da götürdük. Sara hastalığı var dedi, ilaç verdiler. İyice kötüleştii. Merdiven bile çıkamaz oldu. İyice zayıfladı. Bir akrabamız oğlunu getirmiş iyi olmuş, o bize söyledi. İlk defa geldik. İki defa daha çarşamba gelmemiz lazımmış. Mecbur geleceğiz. Yeter ki, kız iyi olsun." (ZK4).

"Valla benim ablam rahatsızdır. O da son zamanlarda işte, bana geliyorlar, yok çocuğumu öldürecekler, yok şunu yapacaklar, yok bunu yapacaklar, diyor. Hatta biz sorduk, nasıl bir şey sana gelen. Dedi ki, çingene kılıklı falan. Biz geçen çarşamba da geldik, bu çarşamba da geldik. Haftaya çarşamba da geleceğiz. Aslında bu tepenin altında bir cin hapisanesinin olduğu ve Mir Osman'ın bu kötü cinleri buraya hapsettiğini söylüyorlar. O yüzden kendisine kötü cinler musallat olmuş kişiler buraya geliyor. Mir Osman, cin musallat olmuş kişinin rüyasına geliyor ve onu alıyor hapsediyor." (ZE1).

Ziyaret sonrası iyileşme hissi yaşayan insanlar ve yakınları, yaşadıkları deneyimi tanıdıkları insanlarla paylaşp onları Gınavaz'a yönlendirmektedir. Özellikle şehir dışından gelenler, bir tanıdıklarından dinledikleri bu hikayelerin etkisiyle gelmektedirler. Hikayelerde Mir Osman'ın orada uyuyabilen insanların rüyasına girdiği, sonrasında insanlara musallat olan kötü cinleri hapse attığı, Allah'tan çeşitli

rahatsızlıkları olan insanları iyileştirmesini istediği anlatılmaktadır. Mir Osman'ın Allah katında değerli bir varlık olması nedeniyle Allah'ın isteğini yerine getirdiği düşünülmektedir. Katılımcıların anlattığı bazı iyileşme örnekleri şu şekildedir:

"Doktora da götürdük bir şey anlamadılar. Maddi imkânım var, her yere götürdüm. Götürmediğim profesör kalmadı. Tahlillerini yurt dışına gönderdik. Valla yemek yiyemiyor, yürüyemiyor, doğru dürüst konuşamıyor, affedersin tuvalete bile gidemiyor. Bundan 3-4 yıl önce hiçbir şeyi yoktu. Üç sene önce başladı, yavaş yavaş kötüleşti. Burayı İzmir'de bir tanıdıktan duyduk. Valla dedi kız kardeşimi oraya götürdüm, daha beterdi senin oğlundan. Hatta battaniyeye sarmış getirmişler, yürüyemiyormuş. İyi oldu dedi." (ZE4).

"Şifa bulmak için geldik. Şıllık tatlısı yaptık. Amcam cinleri görmüştü. Korkuyordu, deli gibi olmuştu. Kimse onu tutamıyordu, içine onlar girdiği için güçlü oluyorlar. Üç çarşamba onu buraya getirdik. Son geldiğimiz çarşamba uyudu. Rüyasında Mir Osman'ı görmüş. Bedenine giren kötü cini, kafir cini çıkartmış, onu hapsetmiş. Sonra iyi oldu." (ZK9).

"Benim erkek kardeşimin küçük kızı sürekli korkuyordu, gece uyumuyordu, oraya götürdü iyi oldu. Hatta bir arkadaşım var, çok da değerli bir iş adamıdır. Zamanında psikolojik problemleri varmış. Oraya gitmiş uyumuş, iyi olmuş, cini rüyasında görmüş, kendi anlattı. Şimdi çok iyi." (ZE2).

"Geçenlerde beni Ankara'dan aradılar. Dediler, bizim oğlumuz hasta, psikolojik sorunları var. İyi olur mu? Dedim, bilmiyorum ama getir faydasını görürsün zararını görmezsin. Geldiler, çocuk maşallah şimdi iyidir." (ZK8).

"Almanya'dan gelen bir misafirimiz oldu. Kendisi de Nusaybinliydi. Oğlu kick boks şampiyonuymuş Almanya'da. Orada bir olay olmuş, polisler baya bunu darp etmiş ve çocuğun kafası gitmiş. Babası dedi, ben onu sürekli getiriyorum Gırnavaz'a. Gelince biraz iyi oluyor, ona iyi geliyor burası. Yani iyi olanlar var." (STE1).

"Teyzem hasta olmuştu, bayılıyordu. Uyandığında hiçbir şey hatırlamıyordu. Şifa için buraya getirdik üç çarşamba, çok şükür şimdi iyidir." (ZK6).

Katılımcıların anlattıklarından da anlaşılacağı üzere Gırnavaz'a gelenlerin önemli bir kısmı psikolojik sorunları olan yakınları için şifa arayışındadır. Bu psikolojik rahatsızlığın temelinde cinlerin musallat olması ve cinlerle ilgili vesveseler olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında romatizma rahatsızlığı olanlar, yürüme ve konuşmada zorluk çekenler de türbeyi ziyaret etmektedir. Geçmişte bazı sıra dışı ziyaret sebepleri de anlatılmıştır. Örneğin ZK5, eskiden insanların fiziksel veya psikolojik rahatsızlığı olan çocukların aslında cinlerin çocuğu olduğuna, cinlerin insanların sağlıklı çocukları alıp yerine hasta çocukları bıraktığına inanıldığını belirtmekte ve bu durumda olan insanların Gırnavaz'a gidip Mir Osman'dan çocuğu tekrar değiştirmesini talep ettiklerini anlatmaktadır. Bir yakınının da aynı durumu yaşadığını söyleyen ZK5'in ifadeleri şu şekildedir:

"Benim erkek kardeşimin küçük bir kızı vardı. Çok zayıf cılız, biraz noksandı. Onlara benziyordu. Oyuncak bebek gibiydi. Annesi normal görünsün diye 12 kat onu peçeliyordu/sarıyordu. Akli dengesi yerindeydi. Sadece çok zayıftı. Bacakları parmağım kadardı. Biz de götürdük. Önce aşağıda şıllık ekmeğini yaptık ve dağıttık. Tepeye çıkınca ben, ey cinlerin başı, miri Osman eğer bu kız senin kızınsa al bizden bizimkini ver, bizimkini getirmezsen onu şuradaki suya atacağım' dedim. Annesi de dedi, şimdi alırsa bizimkini vermezse ne yapacağız? korktu. Dedim, kendininkini alırsa bizimkini getirir. Sonra türbenin etrafında yedi defa döndük. Sonra çocuğu o türbenin bulunduğu kubbenin altına yatırdık. Orada uyursa ve Mir Osman rüyasına gelirse hasta iyileşir. Sonrasında üç çarşamba onu getirdik. Sonra çocuk düzeldi. Şimdi maşallah evlendi iki çocuğu var. Biz Mir Osman'ın çocuğu değiştirdiğini düşünüyoruz. Çünkü onlar zayıf cılız, derileri sarı oluyor. Bir çocuk böyle olursa onların olduğunu düşünüyoruz ve tepeye gelip kendimizinkini istiyoruz." (ZK5).

Katılımcıların anlatılarında da görüldüğü üzere bazı insanların Gırnavaz ziyaretiyle şifa bulduklarına inanılmaktadır. Destinasyon yöneticisi katılımcı DY1, bu durumu plasebo kavramıyla açıklamakta, bu güçlü inancın temelinde bölgesel kültürün olduğundan bahsetmektedir. Din görevlisi görüşmeciler ise bunun inançla ilgili olduğunu fakat cinlerden veya başka bir varlıktan medet ummanın doğru olmadığını, şifayı verenin Allah olduğunu söylemektedirler. Bununla birlikte pek çok rahatsızlığın temelinin psikoloji

olduğuna ve insanların Gırnavaz ziyareti sonrasında huzur bulup iyileşme hissi yaşadıklarına değinmektedirler. DGE1'in görüşleri şu şekildedir:

"Aslında sahip olduğumuz birçok sorun psikolojik. O yüzden itikat açısından oraya gidiyor, yatıyor ve huzur buluyor. Aslında derdine çare bulamasa da huzur bulması ona yetiyor (...) Aslında biz onlardan medet ummuyoruz. Allah onlara değer vermiş. Onu aracı kılarız ve onun hatırına bir şeyler Allah'tan isteriz. Bölgemizde psikolojik ve bedensel hastalıkları olanların orada şifa buldukları söylenmektedir. Kendimden ve çevremden örnekler verebilirim. Bizim akrabalar arasında psikolojik ve bedensel hastalıkları olanlar gidip orada çarşamba gecesi kalmaktadır. Tabi ki şifa bulanlar da var bulmayanlar da. Başta şifa bulup tekrardan hastalananlar da var. Örneğin ben 11 yaşındaydım ailecek gitmiştik Gırnavaz'a. Halam uyudu sonra irkilerek birden kalktı." (DGE1).

4.1.3. Ritüeller

Paranormal şifa inancı kapsamında Gırnavaz'da çeşitli ritüeller uygulanmakta ve bazı ritüellerin uygulanması noktasında tartışmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla ritüelleri ortak ritüeller ve tartışmalı ritüeller gibi iki alt başlıkta incelemek mümkündür. Ortak ritüellere bakıldığında, ziyaretlerin çarşamba günleri yapılması, türbede uyuyup rüyada Mir Osman'ı görmeye çalışma, şıllık tatlısı dağıtma, türbe etrafında dönme, üst üste 7 taş dizme; tartışmalı ritüeller arasında ise namaz kılma ve dua okuma sayılabilir. Bazı katılımcıların ritüellerle ilgili ifadeleri şu şekildedir:

"Şıllık denilen bir tatlı yapıyorlar dağıtıyorlar, bazıları kek getiriyor, bazıları ekmek veriyor. Dağıtılan şeyin tatlı olması lazım. Türbenin etrafında yedi defa dönüyorlar ama uyuması gerekiyor ki, cin rüyasına gelsin onu iyileştirisin. O yüzden gece orada kalan var." (YHK6).

"Şıllık tatlısı yapıyoruz. Buraya gelenlere veriyoruz. Onun dışında kuliçe yaparsın. Tatlı şeyler verirsin. Çünkü onların (cinlerin) yemeği tatlıdır. Tatlı şeyleri seviyorlar." (ZE3).

"Piknik için, romatizma için her şey için gidiyorduk. Yedi defa türbenin etrafında dönüyorduk. Tepeden inerken ona sırtımızı dönmüyorduk. Aşağıya geri geri iniyorduk. Valla bize öyle yapın dediler. Biz de öyle yapıyorduk." (ZK5).

"Ablamı getirdik, ilk geldiğinde yukarı çıkarken taşları üst üste koydu. Artık rüyasında mı gördü bilmiyoruz. Nereden biliyor, niye yaptı, bilmiyoruz. Hasta kendi yaptı, biz de bilmiyorduk. Kaç taş koyduğunu da bilmiyorum. Onun sadece üst üste birkaç taş koyduğunu gördüm." (ZE2).

Ritüele ilişkin yapılan gözlemler de anlatılanları desteklemektedir. İnsanlar Gırnavaz'a Ezidilerin kutsal günü olan çarşamba günleri gelmekte (üç çarşamba), höyüğün eteğindeki ikinci mezarın olduğu yerde şıllık tatlısı yapıp gelenlere dağıtmakta, bazı insanlar bu mezarın etrafında yedi kez dönmekte, höyüğün tepesindeki Mir Osman'ın mezarına/türbesine çıkarken patika üzerinde yedi taş üst üste dizmekte, türbenin içinde uyuyup Mir Osman'ı rüyalarında görmeye çalışmaktadır. Ayrıca Mir Osman'ın türbesinin etrafında da yedi kez dönen insanlar da bulunmaktadır. Yedi sayısının ise ilk Müslüman cinlerin sayısı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Tüm bu ritüeller sırasında, özellikle de türbede uyuma ve türbenin etrafında dönme sürecinde bazı insanlar dua okumakta, bazıları namaz kılmaktadır. Bazı insanlar da bu uygulamaların kesinlikle doğru olmadığını ifade etmektedir. Dua okumanın cinleri uzaklaştırdığı fikrinde olanlar, bu uygulamaya karşı çıkmakta; aksi yönde fikir beyan edenler ise Gırnavaz cinlerinin Müslüman olduklarını, dolayısıyla dua ile uzaklaşmayacaklarını düşünmektedirler. Tartışmalı ritüeller konusundaki görüşler şu şekildedir:

"Dua ve Fatiha kaçırıyor onları. Biz sadece burada yatan Mir Osman, Müslüman bir cin olduğu için onun hatırına Allah'tan şifa istiyoruz." (ZE1).

"Ben de bir çarşamba öğleden sonra götürdüm kızımı orada yatırdım. Yasin okudum. Hatta orada bir kadın bana kızdı, Kur'an okunmaz diye. Ben de dedim, niye okunmasın, Müslüman olmuş bu cin. Yok dedi, okunmaz. Ben de bir imamı aradım, sordum. Dedi, o Müslüman cindir, Yasin okuyabilirsin, ben de okudum. Birkaç defa yaptım. O gün bugündür çok şükür iyi oldu." (ZE4).

"Tamamen yazılı bir kaynak elimizde olmadığı için hikayeler üzerinden konuşuyoruz. Yani okunur mu okunmaz mı, net bir şey söylemek doğru değil." (DGE2).

4.1.4. Arkeolojik Değer: Gırnavaz Höyüğü

Nusaybin ve Gırnavaz'ın en önemli yönlerden biri kültürel tarihidir. 1982 yılında başlatılan kazı çalışmaları özellikle Asur Dönemine ait eserlerin çıkarılmasını sağlamış ancak 25 Eylül 1991'de gerçekleştirilen bombalı saldırı kazı çalışmalarını durdurmuştur. Kazı ekibinin aracına yerleştirilen bombanın patlaması sonucu bir akademisyen Metin Akyurt ve Bahattin Devam isminde iki arkeolog hayatını kaybetmiş, 10 kişi yaralanmıştır (Arkeolojik Haber, 2024). Aradan geçen yıllar içinde Nusaybin'in terörist eylemlerle anılması sonucunda kazı çalışmaları tekrar başlatılamamıştır. DY1'in bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

"Aslında Cin Tepesine iki açıdan bakmak lazım. Evet işin teolojik boyutu var ama ikinci boyutu işin ilmi boyutu, yani akademik boyutudur. Akademik anlamda işin arkeolojik boyutu var. Siz de biliyorsunuzdur. Sanırım 1982 yılında bir kazı çalışmasına başlanmış ve bir örgütün saldırısı sonucunda kazı yarım kalmış. Biz Cumhurbaşkanlığı ile iletişime geçerek orada tekrardan bir kazı çalışması yapılması için çalışmalar yürütüyoruz. Arkeolojik sit alanlarına müdahalenin bilinçli bir şekilde yapılması lazım. Birçok akademisyenle de görüştüm; inşallah kazılar tekrardan başlarsa en yakın, en erken çağdaşları Göbeklitepe duruyor. Belki daha önceki zamanlara ait bir yerleşim yeri olabileceğini de dile getirdiler. Daha düne kadar Boncuklu Tepe ile ilgili bir şey yoktu. Göbeklitepe ile de ilgili bir şey yoktu. Kazılar yapılırsa Göbeklitepe'den daha önce kurulmuş bir yerleşim yeri karşımıza çıkabilir." (DY1).

Destinasyon yöneticisinin ifadelerinden kazı çalışmaları için girişimlerin sürdüğü anlaşılmaktadır. Yerel halkta da kazının tekrar başlaması için önemli bir destek söz konusudur. Ancak kazının neden sonlandığı konusundaki bilgi eksikliği göze çarpmaktadır. Cinler izin vermediği için kazının sonlandığını (YHE2), yine cinlerin etkisiyle dozer operatörünün felç geçirdiğini (YHK2) veya kazı sırasında çok büyük bir yılan çıktığını (YHE1) söyleyenlere rastlamak mümkündür. Ayrıca kazıdan çok değerli kalıntıların çıktığı ve bunların bazı kişiler tarafından çalındığını söyleyenler de bulunmaktadır (YHE4). Günümüzde halen bazı kişilerin Gırnavaz'da kaçak kazılarla altın veya tarihi eser aradıklarına ilişkin anlatılar mevcuttur. DY1'in bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

"Maalesef bu sığ görüşte olan çok insan var. Halbuki orası definden daha kıymetli bir yer hem dinî hem de kültürel açıdan. Çok fazla cahil insan var ve maalesef bu tipler bir şey bulamayınca öfkelenip kırıp dökebilirler benim korkumda o. O yüzden jandarma marifetiyle takip ediyoruz. Hazine avcılarında korumaya çalışıyoruz. Kafa biraz çalışsa aslında arkeolojik kazılarda en değersiz şey altındır. Kaldı ki burada 5.000 yıllık bir tarih var ama işte bizinkiler kulaktan dolma bilgilerle hareket ediyor." (DY1).

Gırnavaz'ın arkeolojik değerine ilişkin katılımcı anlatıları genel anlamda zayıf kalmaktadır. Bu yüzden ikincil kaynaklardan destek alınmıştır. Bu kapsamda kazı heyeti başkanı Prof. Dr. Hayat Erkanal tarafından yazılan bir rapor, diğer akademik çalışmalar ve haberler incelenmiştir. 1991 yılındaki bombalı saldırıdan sonra yarım kalan kazı çalışmaları, o ana kadar ortaya çıkan eserler doğrultusunda Gırnavaz'ın tarihinin Geç Uruk Dönemine, Cemdet Nasr ve Erken Er Hanedanları Devirlerine kadar dayandığını (MÖ 3000 civarı), Geç Asur Devrinin sonlarına kadar kesintisiz yerleşim olduğunu göstermektedir (Erkanal, 1988; Uysal, 2007). Bununla birlikte kazı çalışmalarının devam etmesi halinde daha alt tabakalara inildikçe çok daha eski tarihlere ait kalıntılara ulaşılmasının mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, 2020 yılında kendisi de bir Nusaybinli olan dönemin İl Kültür ve Turizm Müdürünün çabaları sonucunda tekrar başvuru yapıldığı (Mardin Haber, 2020) ancak henüz netice alınmadığı görülmektedir.

Kazı çalışmalarında ortaya çıkan eserler Mardin Kent Müzesinde Gırnavaz Salonunda sergilenmektedir. Eserlerde ortaya çıkan özelliklerden biri de Ninive 5 kültürünün önemli örneklerini ortaya koymasındır. Ninive 5 kültürü, bezemesiz, boya bezemeli veya çizgi oyma bezemeli olarak karşımıza çıkan seramik eserleri ifade etmektedir. Bu seramiğin Geç Uruk seramiğinden geliştiği düşünülmekte olup zengin motif ve kompozisyonlar içerdiğine tanık olmak mümkündür. Ninive 5 kavramı ayrıca ilgili seramiğin ele geçtiği dönemi veya bu seramikleri üreten kültürü tanımlamak için de kullanılmaktadır (Erkanal, 1988; Uysal, 2006; Uysal 2007). Kazıların Geç Asur Devrine ilişkin yönlerine bakıldığında ise düğme dipli vazoların dikkat çektiği ifade edilebilir. MÖ 7. yüzyıla tarihlenen Gırnavaz düğme dipli vazoları, dönemin seramik vazolarıyla ilgili önemli bilgiler ortaya koymaktadır (Şenyurt, 1988). Gırnavaz kazılarının bir

diğer yönü mezarlık kazılarıdır. Kerpiç sandukalar, küp mezarlar ve basit toprak mezarların tespit edildiği alanda iskeletlerin cenin pozisyonunda olduğu, bazı mezarların birkaç kez kullanıldığı, bazılarının baş ve ayak uçlarında çeşitli kapların ve silah, süs eşyası, kolye, mühür vb. diğer nesnelerin olduğu gibi bulgulara ulaşılmıştır. Bu kalıntılar incelendiğinde yine Cemdet Nasr ve Er Hanedanlar Devrine rastladıkları anlaşılmıştır. Hayat Erkanal'a göre Gırnavaz kazıları tüm Önasya arkeolojisi için büyük önem taşımaktadır (Erkanal, 1988). "Gırnavaz sayesinde Anadolu, Sümer Kültürüne kesin olarak ortak olmakta ve yurdumuz arkeolojisi yeni önemli boyutlar kazanmaktadır." (Erkanal, 1988).

Yerel halkın kazı konusundaki temel beklentisi ise Nusaybin'den çıkan eserlerin Nusaybin'de sergilenmesi noktasındadır. Çıkan eserlerin Mardin'de sergilenmesinin doğru olmadığı, kazının bu haliyle Nusaybin'e fayda sağlamadığını ifade edenler bulunmaktadır. YHE2'nin bu konudaki görüşü şu şekildedir:

"Biz tabi kazının tekrar başlamasını istiyoruz. Çünkü baya bir şey var orada ama çıkanlar Nusaybin'de kalsın, bir müze yapılsın, orada sergilensin. Sonuçta buranın tarihi. Bizim sıkıntımız şu; elimizdekileri alıyorlar. Sanki bize ait değilmiş gibi davranıyorlar." (YHE2).

4.1.5. Mevcut Destinasyon Üstyapısı

Gırnavaz'ın mevcut üstyapısı turizm açısından büyük olumsuzluklarla doludur. Tüm olumsuzluklara rağmen halen özellikle çarşamba günleri önemli bir ziyaretçi yoğunluğu görülen Gırnavaz'da ziyaretçilerin beklentileri çok da yüksek değildir. Ancak bazı katılımcılara (DY1) göre bu beklentileri karşılamanın önündeki en önemli kısıtlardan biri höyüğün bir sit alanı olması ve bunun getirdiği kısıtlamalardır. Mevcut durumda Gırnavaz, tepesinde derme çatma bir türbe ve bir adet çöp konteynırı bulunan bir höyüktür ve ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacakları olanaklar bile bulunmamaktadır. Ziyaretçilerin beklentileri genel olarak uyuma ritüelini gerçekleştirebilecekleri temiz bir alan, tuvalet, daha iyi bir yol, alışveriş alanları, şıllık tatlısı yapma ritüeli için uygun pişirme alanları, gölgelendirme, genel alan temizliği, höyüğe çıkmak için merdiven ve özellikle geceleri güvenlidir. Şekil 1, veri toplama sırasında sahanın durumunu göstermektedir.

Şekil 1. Gırnavaz Höyüğü, Mir Osman'ın Mezarı (Araştırmacının Arşivi)

Ziyaretçilerin en fazla üzerinde durduğu konu insanların uyumaya çalıştıkları türbenin ve etrafının pis olmasıdır. Türbenin içine insanlar battaniyeler sermişler uyuyabilmek amacıyla ancak bu battaniyeler oldukça pis durumdadır. Dolayısıyla şifa amacıyla gelen insanların sağlık açısından ciddi risklerle karşı karşıya oldukları ifade edilebilir. Bu noktada ziyaretçilerin temel beklentisi, temiz uyuma alanı oluşturulması, tuvalet yapılması ve çevre temizliğinin düzenli olarak gerçekleştirilmesidir. Bu konuda bazı görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Her yer pis. İnsanlar buraya şifa niyetine geliyorlar, yatıyorlar. Yatacak bir yer yok. Lavabo yok. Ben titiz olduğum için uyuyamıyorum. Uyumak zorunda kalsam da uykum gelmez." (ZK2).

"Kışın şartlar daha kötü. Özellikle yatılan yer çok pis. Battaniyeler var ama çok kirli. Mesire alanı gibi olsa güzel olur." (ZK10).

"Yol yok, lavabo yok, tuvalet yok, ne bileyim fiziki koşullar çok yetersiz ve çok pis duruyor. Temizlenmesi gerekiyor ama yapamıyorlar. Kazı alanı olduğu söyleniyor. Burada çivi çakamazsın diyorlar." (ZE5).

"Buraya gelince çok rezil oluyoruz. Mecbur geliyoruz. Siz de görüyorsunuz ekmek yaptığımız yeri. Ne çeşme var ne lavabo. Yol kötü. Yatacak yer çok dar ve pis." (ZK3).

"Yağmur yağıyor çamur oluyor. Parke taşı konulabilir. Tuvalet yok. Yatacak yer pis, burası için bir şeyler yapılabilir. Her yer çöp dolu. Buranın temiz olmasını istiyoruz." (ZE1).

Ulaşım konusunda hem höyüğe giden yolun (yaklaşık 1 km) hem de höyüğün eteğinden (aşağıdaki ikinci mezardan) türbeye çıkan patikanın yetersizliğinden söz edilmektedir. Araç yolu arazi araçları dışındaki araçlar için pek uygun değil, yayalar için oluşan doğal patika ise hem çok dik hem de yağmurlu havalarda çamur olmaktadır. İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılayacakları bir büfe benzeri alışveriş olanağının, geceleri tenhalaşan höyükte güvenliğin, yazın 40 derecenin üzerinde sıcaklıklara ulaşan bölgede gölgelik alanların eksikliğini hissetmektedir. Bu nokta bazı görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Bir kamelya yapılmış olsa iyi olur, yöre halkı tarafından çok yetersiz görülüyor. Bence imkanlar dahilinde insanların rahat kalabilecekleri, ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri şeyler yapılmalı. Siz de duymuşsunuzdur; şehir dışından da çok fazla insan geliyor ve gece kalıyorlar. Çok tenha oluyor. Bir bekçi görevlendirilebilir. Gece özellikle alkolik insanların oraya gittiğini duyuyoruz. Güvenliğin sağlanması lazım. Konaklamaları için, yiyecek ihtiyaçlarını sağlayabilmeleri için bir şeyler yapılabilir." (DGE1).

"Temiz olmasını, yolunun yapılmasını, bir büfe ya da yemek için ihtiyaç için işletmeler kurulmasını isteriz. Herkes geliyor ama çok rezillik var." (ZK4).

"Yollar kötü. Merdiven yapılabilir. Yağmur yağıyor çamur oluyor. Parke taşı konulabilir." (ZE1).

"En azından yol için bir şeyler yapılabilir. Buraya gelmek de sıkıntılı. Her araba gelemiyor. Bakım olması gerekiyor. Kışın şartlar daha kötü." (ZE5).

4.2. Kısıtlayıcılar ve Zayıflıklar

Bu bölümde sit alanı kısıtlamaları ve yönetim istikrarsızlığı, terör imajı, farkındalığın azalmasına yer verilmiştir.

4.2.1. Sit Alanı Kısıtlamaları ve Yönetim İstikrarsızlığı

Gırnavaz'ın daha etkili bir ziyaretçi deneyimi sunabilmesinin önünde bazı kısıtlayıcı faktörler bulunmaktadır. Bunlar arasında fiziksel gelişim açısından en öne çıkan faktörün sit alanı kısıtlamaları olduğunu söylemek mümkündür. DY1, ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelerin yapılmasının bütçe ayırma ve uygulama açısından çok kolay olduğunu, ancak bir sit alanının içinde bulunması nedeniyle orada herhangi bir çalışma yapmadan önce yasal altyapının uygunluğuna bakmak gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Nusaybin'de yerel idare konusunda tam bir istikrarın sağlanamaması da bazı katılımcılar tarafından ifade edilmektedir (YHE1, YHE4). Sit alanı kısıtlamaları dışında kalan alanlarda ve/veya kısıtlamaların izin verdiği ölçüde bazı çalışmalar yapılabileceği, ancak bunun için yerel yönetimin öncülük etmesi gerektiği bazı katılımcılarca ifade edilmektedir (YHE3).

4.2.2. Terör İmajı

Destinasyonun gelişimine ilişkin bir diğer önemli engel ise Nusaybin'in medyada sürekli terör olaylarıyla öne çıkmasıdır. Bu durum, Nusaybin'e terör noktasında çok olumsuz bir imaj yaratmaktadır. Oysa bir sınır kenti olan Nusaybin, özellikle Suriye Sınırının açık olduğu dönemlerde ekonomik açıdan Mardin'in en güçlü ilçelerinden biri durumundadır. Günümüzde ise pek çok katılımcıya göre Nusaybin, özellikle turizm açısından Midyat ve Mardin'in gölgesinde kalmakta, bunun temel nedeni ise genel olarak diğer ilçelere göre terörle daha fazla öne çıkan bir imajının olmasıdır (YHE1, DGE1, STE2). Özellikle 2015 yılında yaşanan "Hendek Olayları" olarak bilinen geniş çaplı ve kent merkezinde yaşanan terör olaylarından

sonra Nusaybin'in fiziki altyapısı bir şekilde düzeltilse de terör imajını düzeltmek pek kolay olmamıştır. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

"Niye istediği noktada değil, dersiniz; burada medyanın sürekli burayı terör bölgesi olarak göstermesidir. Birçok il veya ilçe ara ara güvenlik açısından sıkıntı yaşasa da sürekli Nusaybin öne çıkarılmaya çalışılıyor. Kendimden bir örnek verebilirim aslen buralıyım ve dört yıl Tokat'ta görev yaptım. Burayla ilgili sorular hep terör üzerineydi. Hatta eşim Tokatlı, ilk istemeye gittiğimizde vermediler. Orada teröristler var, dediler. Benim kayınbabam halen buraya gelmemiştir." (DGE1).

"Maalesef Nusaybin sahipsizdir. Midyat ya da Mardin'de o kadar gezilecek yer var ki, burayı önemsemiyorlar. 1989 yılında ben hatırlıyorum; Mardin'de hiçbir şey yoktu Midyat'ta da hiçbir şey yoktu. Her yer gelişti, Nusaybin geri kaldı. Burası terörle anıldı sadece." (YHE1).

"Çok kötü bir algı var burayla ilgili. Google'a Nusaybin yazıyorlar; kötü haberler, terör hepsi, bunlar buranın kötü bilinmesine neden oluyor. Şu anda aslında bir şey yok, siz de görüyorsunuz ama insanlar burayı bu şekilde zannediyorlar. Biz bu algıyı yıkmaya çalışıyoruz ama bu sadece bizim yapabileceğimiz bir şey değil. Dün Vali Beyle görüştük. Vali dedi, yurtdışına çıkıyoruz adamların tarihi yok ama pazarlıyorlar. Bizim binlerce yıllık tarihimiz var ama pazarlamıyoruz. Bu kötü imajı düzeltmek lazım." (STE2).

4.2.3. Farkındalığın Azalması

Tanıtım konusu Gırnavaz'da önemli bir sorun olarak görülmeyle birlikte, gelişmemiş bir destinasyonun tanıtımının yapılmasının getireceği olumsuzlukların farkında olanlar da bulunmaktadır. Bazı katılımcıların (YHK1, ZK4, STE2) anlatılarına göre 10-15 yıl önce Gırnavaz'ın bilinirliği bugüne kıyasla daha fazlaymış, uzak illerden insanlar gelmiş, o tarihlerde çarşamba günleri Gırnavaz'ın etrafı çok daha kalabalık olur, ritüeller bir bayram havasında gerçekleştirilmiş. Günümüzde azalan ilgi noktasında ise bazı katılımcılar insanların eskisi kadar bu tarz durumlara inanma oranının azalmasına (YHK1), bazıları terör olaylarına (STE1), bazıları ise destinasyonun temel ihtiyaçların dahi karşılanmadığı bir alan olmasına (ZK3) dikkat çekmektedir. Bu noktada Nusaybin'in sahipsiz olduğu ve dolayısıyla tanıtımlarda daha çok Mardin ve Midyat'ın öne çıkarıldığından söz edenler de bulunmaktadır (YHE2). Son yıllarda Exxen isimli online platformda çıkan "Nusaybin'in Cinleri" isimli belgesel ve ATV'de yayınlanan Nihat Hatipoğlu'nun programında Gırnavaz Cinlerinden bahsedilmesi tekrar ilginin artmasını kısmen de olsa sağlamış durumdadır (DY1).

4.3. Turizme Toplumsal Destek

Bu bölümde kültür ve şifa amaçlı ziyarete destek ve paranormal ziyarete desteğe yer verilmiştir.

4.3.1. Kültür ve Şifa Amaçlı Ziyarete Destek

Kültür amaçlı ziyaretlere höyükteki kazının tekrar başlaması halinde yerel halk, işletmeciler ve yerel yöneticiler büyük destek vermektedir. Paranormal turizm olayı ise iki açıdan değerlendirilmektedir. Birinci mevcut ziyaretlerdeki temel motivasyonu oluşturan paranormal şifa ziyaretleri, ikincisi ise heyecan/korku amaçlı paranormal ziyaretlerdir. Katılımcıların hepsi Gırnavaz'ın sağlık problemleri olan herkese açık olduğunu, hatta farkındalığın yükseltilip ziyaretçi sayısının artırılması gerektiğini düşünmektedir. Bazı katılımcıların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

"İnsanlar gelsinler, haberleri olsun, varsa hastaları şifalarını bulsun." (ZK3).

"İsterim daha fazla insan gelsin, şifasını bulsun. Burası da gelişsin. Belki daha çok insan gelirse gelişir burası" (ZK5).

4.3.2. Paranormal Ziyarete Destek

Şifa amaçlı olmayan paranormal motivasyonlu ziyaretler açısından bakıldığında yerel halkın, din adamlarının ve ziyaretçilerin temkinli olduklarını söylemek mümkündür. Bu noktada kuşkusuz destinasyonun dini bir yönünün olmasının etkisi söz konusudur. Bazı katılımcılar çaresizliğin etkisiyle ve inançları gereği gelip gerçekleştirdikleri ritüellere saygı duyulması halinde farklı amaçlarla gelecek

ziyaretçilere ve bu çerçevede oluşacak turizm hareketine destek vermektedirler. Bazıları ise şifa amacıyla olmayan ziyaretlere karşı nispeten katı bir tutum içindedirler. Onların temel gerekçeleri ise yine inanç ve ritüellere karşı oluşacak olası saygısız tutumlardır. Bu noktada katılımcıların heyecan motivasyonlu paranormal turizm noktasındaki tutumlarını "tek şart saygı" ile özetlemek mümkündür. Bu konuda bazı görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Burası şifa yeri, başka amaçlarla gelmelerini çok istemem. Şifa bulmak isteyenler gelsinler. Başka amaçlarla gelip burayı saçma sapan bir yer haline getirmelerini istemem. Birkaç ay önce yine gelmiştik. Cizre'den bir grup genç gelmişti, saçma sapan hareketler yapıyorlardı. Birbirlerine odunla vuruyorlar ve saçma sapan sesler çıkarıyorlardı. Güllüşüp her yeri videoya alıyorlardı. Orada birçok insan vardı ve hepsi rahatsız oluyorlardı. Cinlerle dalga geçiyorlardı. Kimi uyumaya çalışıyor, kimi dinlenmeye, herkes rahatsız oldu. Sonuçta biz inanıyoruz; saygı duysunlar ya da gelmesinler." (ZK1).

"Şifa bulmak için kim geliyorsa gelsin. Günümüzde çoğu insan bu yaptığımızı ilkel görüyor. Yok doktora götürmediniz mi, niye gidiyorlar diye düşünebilir ama bizim hastamızı götürmediğimiz doktor kalmadı, yer kalmadı. Doktor diyor bir şeyi yok. Anlattığı şeyler musallatlardır. İkel de olsa gerilik de olsa biz inanıyoruz. Bazıları böyle şeylere inanmıyor. Biz ziyaretlere inanıyoruz. Burası şifa yeridir. Başka şeyler için gelseler de saygılı olsunlar" (ZE1).

5. Tartışma ve Sonuç

Paranormal turizm, en sıra dışı turizm çeşitlerinden biri olarak son yıllarda üzerinde durulan konulardan biridir. Dünyanın farklı noktalarında insanlar heyecan, korku veya ruhsal doyumluk yaşamak amacıyla paranormal mekanları ziyaret etmektedir. Buna yönelik turlarda da (hayalet turları gibi) artış gözlenmektedir. Türkiye'de ise paranormal özellikleriyle anılan pek çok alan olmasına rağmen turizmin bu boyutunun geliştiğini ifade edebilmek güçtür. Bu noktadan hareketle çalışmada ülkenin en ilginç paranormal alanlarından biri olan Nusaybin Gırnavaz Höyüğü'nün bu turizm çeşidinin geliştirilebilirliği açısından incelemesi yapılmıştır. Yerel halk, ziyaretçiler, yerel yöneticiler, din adamlarından oluşan 26 kişilik bir örnekleme yarı yapılandırılmış mülakatlar uygulanmış ve nitel içerik analizi bulguları destinasyon temel ürünü, kısıtlayıcılar ve zayıflıklar ve turizme toplumsal destek temaları çerçevesinde sunulmuştur.

Bulgular, Gırnavaz ve Nusaybin'in cinlerin önemli bir yaşam alanı olduğu ve Gırnavaz Höyüğünde mezarı olduğu düşünülen Mir Osman'ın (ilk Müslüman cinlerin lideri) aracılığıyla Allah'tan şifa dilenmesi halinde bu dileğin kabul olduğuna ilişkin inancın oldukça güçlü olduğunu göstermektedir. İnanışa göre Mir Osman, insanlara musallat olan kötü cinleri kurduğu mahkemede yargılayıp suçlu olanları hapse atmakta ve insanları musallattan kurtarmaktadır. Bunun yanında farklı psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıkları olanlar da son çare olarak Gırnavaz Cinlerini ziyaret etmektedir. Katılımcıların pek çoğu, kendi yakınlarında bazı insanların Gırnavaz ziyaretinden sonra iyileştğine tanık olduğunu anlatmaktadır. Bu durum, pek çok katılımcı tarafından "inancın gücü" olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların "inanç", "itikat" gibi kavramlarla açıkladıkları bu olgu, bilim camiasında uzun süredir "plasebo" kavramıyla açıklanmaktadır. Ölümcül hastalara hiçbir tıbbi içeriği olmayan ilaçların verilmesine rağmen hastaların iyileşme inancıyla hastalıklarında belirgin düzelmeler yaşamasını ifade eden plasebo etkisi, Gırnavaz'da plasebo ilaçlar yerine Cinlerin Mir'inin desteğiyle iyileşmeye dönüşmektedir. Literatür incelendiğinde paranormal yollarla sağlık aramaya olan inancın güçlendiğine ve dünyanın pek çok farklı noktasında, farklı inançlardan insanların paranormal sağlığa yöneldiğini göstermektedir (Jeswani & Furnham, 2010). Bu çalışmada Gırnavaz'ın paranormal yönüne odaklanılsa da diğer çekici yönleri de dikkate alınmıştır. Bu noktada en önemli husus Gırnavaz'ın en az 3000 yıllık bir yerleşim yeri olması ve bölgede kazılarında ara verilmiş olan arkeolojik alanın varlığıdır. Bu durum, Gırnavaz'ı hem bir kültür destinasyonu hem de paranormal destinasyon haline getirmektedir. Ayrıca Nusaybin merkezdeki Mor Yakup Manastırı, Zeynel Abidin Camii ve Marine'deki Mor Evgin Manastırı bölgenin diğer önemli çekicilikleri olarak bir paket halinde pazarlanabilecek çekiciliklerdir. Mardin'de

turizm kapsamında yürütülen bazı araştırmalarda da Mor Yakup ve Mor Evgin Manastırları ve Zeynel Abidin Camiinin turizm potansiyelinin yüksek olmasından söz edilmektedir (Özmen, 2023; Yılmaz, 2016). Gırnavaz açısından bakıldığında ise daha çok kültür turizmi potansiyeli üzerinde durulduğu (Ak, 2022), paranormal turizm kapsamında bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir.

Gırnavaz'ın sahip olduğu paranormal çekiciliğin destinasyon üstyapısındaki olumsuzlar nedeniyle hak ettiği değeri gördüğünü ifade etmek güçtür. Saha incelemeleri ve katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde su, tuvalet, ritüel amaçlı uyuma ve pişirme alanı gibi önemli eksiklikleri olan alanın ayrıca oldukça pis bir durumda olduğu görülmektedir. Tüm bu eksikliklerin en önemli nedenlerinden biri, Gırnavaz'ın aynı zaman bir arkeolojik sit alanı olmasıdır. Yapılaşmaya olanak tanımayan bu durum, ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaları noktasında bazı kısıtlar ortaya koymaktadır. Buna rağmen, 20-30 yıl önceki kalabalıklar oluşmasa da alanın çarşamba günleri şifa amaçlı gelen ziyaretçilerle dolduğu görülmektedir. Ziyaretçiler başta olmak üzere tüm katılımcılar alanın geliştirilip ziyaretçilere daha iyi olanaklar sağlanması noktasında hemfikirdir ve geliştirilip tanıtılması halinde daha fazla sayıda ziyaretçi geleceğini söylemektedirler. Bu anlamda Gırnavaz'ın turizme kazandırılması noktasında tüm paydaşların desteği görülmektedir. Özellikle şifa aramak amacıyla gelecek ziyaretçilere ve bu çerçevede oluşacak turizm hareketine yönelik destek tüm katılımcılarda görülmektedir. Bununla birlikte paranormal heyecan amacıyla gelip sadece "cinli bir mekânı görme" motivasyonu ile gelecek olanlar konusunda biraz tereddüt gösterildiği ifade edilebilir. Tüm katılımcılar bu konuda "inanca saygı" vurgusu yapmaktadır. İnanmayan veya sadece eğlence arayan insanların şifa amaçlı gelen ziyaretçileri rahatsız edeceği kaygısı dikkat çekmektedir. Ziyaretçilerin destinasyonlardaki olumsuz davranışları turizm literatüründe incelenen konulardan biridir. Araştırmalar bu tarz davranışların hem diğer ziyaretçileri hem de yerel halkı rahatsız ettiğini ve önemli bir memnuniyetsizlik yarattığını göstermektedir. Basaraba (2024), sanal dark turizm kapsamında Youtube'da paranormal incelemeleri etik, risk ve tehlike açısından incelediği çalışmasında paranormal turizmde de özellikle eğlence amaçlı gelenlerin bazen sınırı aşmış mekânın tarihine, kültürüne ve atmosferine saygısızlık yapabildiklerini ifade etmekte ve bunun önüne geçilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Türkiye'de son yıllarda çekilen cin filmlerinden sonra bazı alanlara yönelik artan kontrolsüz ziyaretlerdeki ziyaretçilerin davranışlarının halkı rahatsız ettiğine ilişkin haberlere (Dabbe Zehr-i Cin filmi, Bursa) rastlanmaktadır (T24, 2017).

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde Gırnavaz'ın son yılların popüler turizm çeşidi olan paranormal turizm noktasında özellikle de sağlık amaçlı ziyaretler ve tarih-kültür amaçlı ziyaretler için önemli bir destinasyon olma potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte alan, temel ihtiyaçların dahi giderilemediği bir yapıya sahiptir. Destinasyonun geliştirilmesi için paydaşlara şu önerilerde bulunabilir:

- Öncelikle kirliliğinden sıkça şikâyet edilen alanın düzenli aralıklarla temizlenmesi için Nusaybin Belediyesinin gerekli çalışmaları yürütmesinde fayda görülmektedir.
- Sit alanı kısıtlamalarının izin verdiği ölçüde en azından temel ihtiyaçların (tuvalet, su vb.) karşılanması için çalışmalar yürütülmelidir. Kısa vadede höyüğün eteğinde uygun bir alanda seyyar tuvalet ünitesi düşünülebilir.
- Ritüelin bir parçası olan türbe içinde uyuma için gerekli çalışmanın yürütülmesi; örneğin mezarın etrafını çevreleyen duvarın genişletilmesi ve içinin uyumaya uygun hale getirilmesi düşünülebilir. Bu esnada türbenin üstünü kapatan tentenin yerine daha estetik ve atmosfere uygun bir gölgelik de tasarlanabilir. Yakınları türbede uyumaya çalışan insanlar için kamelya tarzı bekleme alanları oluşturulabilir.
- Yine ritüelin bir parçası olan şıllık tatlısı yapımı için höyüğün eteğine birkaç odun ocağı ve bulaşıklar için bir yıkama alanı kurulabilir.
- Yol sorununun çözülmesi için çalışma başlatılmasında fayda vardır; bunun için Bahçebaşı Mahallesi yolundan höyüğe giden yolun parke yola dönüştürülmesi düşünülebilir. Bununla birlikte araçların höyüğe kadar çıkmamasında fayda vardır. Bu yüzden höyüğe çıkan bir merdivene ve engelli yokuşuna ihtiyaç duyulabilir.

- Gırnavaz için Bahçebaşı Mahallesi yolu üzerinde tabelaların olmasında fayda vardır.
- Höyüğe çıkan yollara alanın hikayesine ilişkin bilgiler levhaları koyulması (hem cin boyutu hem de tarihi/arkeolojik boyutuyla ilgili), cin ritüeline saygı duyulması (özellikle gürültü kirliliği yaratılmaması) noktasında uyarıların bu levhalara eklenmesi önem arz etmektedir.
- Bu temel yapısal düzenlemelerin dışında küçük alışveriş üniteleri de pişirme alanlarına yakın bir yerde konumlandırılabilir.
- Tüm bu yapısal düzenlemeleri takiben alanın etkili bir tanıtım hamlesiyle tanıtılması ve hem cin hikayesine hem de arkeolojik değere ilişkin farkındalığın artırılmasında fayda vardır. Ancak fazlaca ticarileşip mekânın ruhuna zarar verilmesinin de önüne geçilmelidir. Bu kapsamda höyük üstünde ve etrafındaki düzenlemeler sınırlı tutulmalıdır.

Bu çalışmanın temel sınırlılığı Gırnavaz'a ilişkin değerlendirmelerin verilerin toplandığı dönemle sınırlı olmasıdır. İlerleyen yıllarda yapılacak çalışmalar özellikle destinasyon üstyapısı kapsamında farklı bulgular ortaya koyabilir. Bu alanda araştırma yapacak kişilere paranormal alanlar konusunda oldukça zengin olan Türkiye'nin farklı alanlarını farklı konular çerçevesinde incelemeleri önerilebilir. Nusaybin özelinde çalışmak isteyenlere ise "Cinler Şehri" olarak bilinen kentin farklı bölgelerinde Gırnavaz'dakine benzer hikayeleri olan mekanların olup olmadığını ve buraların turizm değerini ele almaları önerilebilir. Gırnavaz özelinde çalışacaklara ise bu çalışmada üzerinde sınırlı düzeyde durulan arkeolojik değeri boyutunun daha detaylı bir şekilde incelenmesi önerilmektedir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Komisyonundan 21.02.2024 tarih ve 2024/02 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, tek yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = % 100

Kaynaklar

- Ak, Y. (2022). Mardin İlindeki Arkeolojik Alanların İlin Turizm Kalkınması Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Batman Üniversitesi, Batman.
- Arkeolojik Haber (2024). Arkeoloji Şehitleri Metin Akyurt ve Bahattin Devam Unutulmadı. Erişilen Adres (15.03.2024): <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-arkeoloji-sehitleri-metin-akyurt-ve-bahattin-devam-unutulmadi-17016/>.
- Arkeonews (2024). Gırnavaz Höyüğün Cinleri. Erişilen Adres (19.02.2024): <https://arkeonews.com/girnevaz-hoyugun-cinleri/>.
- Arslan, M. (2010). Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 23-40.
- Arslan, M. (2015). Postmodern yeni dinsel kimlik ve paranormal inançlar. *Milel ve Nihal*, 12(2), 55-72.
- Babür Tosun, N., & Karşu Cesur, D. (2018). Tüketimin Paranormali: Gösterişçi Tüketim ve Paranormal İnanç İlişkisi. *Öneri Dergisi*, 13(49), 167-186.
- Basaraba, N. (2024) The Rise of Paranormal Investigations as Virtual Dark Tourism on Youtube, *Journal of Heritage Tourism*, 19(2), 287-309.

- Beyaz, D. (2017). Paranormal Turizm Bağlamında Tırnava Cadıları. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(2), 42-48.
- Bridgstock, M. (2009). *Beyond Belief: Skepticism, Science and The Paranormal*. Melbourne: Cambridge University Press.
- Ceran, Z., & Aslan, C. (2020). Paranormal İnanışlar, Davranışlar ve Eğitim. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 16(Özel Sayı-1), 118-141.
- Dancausa, G., Hernández, R. D., & Pérez, L. M. (2023). Motivations and Constraints for the Ghost Tourism: A Case Study in Spain. *Leisure Sciences*, 45(2), 156-177.
- Drinkwater, K. G., Dagnall, N., Denovan, A., & Williams, C. (2021). Paranormal Belief, Thinking Style and Delusion Formation: A Latent Profile Analysis of Within-Individual Variations in Experience-Based Paranormal Facets. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-16.
- Erdem, R., Korucu, K. S., & Eroymak, S. (2019). Sağlık Çalışanlarının Paranormal İnançları ile İş-Yaşam Tatmini Arasındaki İlişki. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 1649-1679.
- Erkanal, H. (1988). 1988 Gırnavaz Kazıları. Erişilen Adres (19.02.2024): <https://hoyuk.gov.tr/tam-metin-pdf/38/tur>
- Gallup (2005). Three in Four Americans Believe in Paranormal. Erişilen Adres (05.03.2024): <https://news.gallup.com/poll/16915/three-four-americans-believe-paranormal.aspx>
- Haynes, E. D. (2016). *Paranormal Tourism: Study of Economics and Public Policy* (Yüksek lisans tezi). Kansas State University, Manhattan, Kansas.
- Holloway, J. (2010). Legend-Tripping in Spooky Spaces: Ghost Tourism and Infrastructures of Enchantment. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(4), 618-637.
- Houran, J., Hill, S. A., Haynes, E. D., & Bielski, U. A. (2020). Paranormal Tourism: Market Study of a Novel and Interactive Approach to Space Activation and Monetization. *Cornell Hospitality Quarterly*, 61(3), 287-311.
- Hürriyet Gazetesi (2017). Türkiye'de en korkunç olaylarının yaşandığı yerler. Erişilen Adres (20.02.2024): <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-turkiyede-en-korkunc-olaylarinin-yasandigi-yerler-40460649/2>
- Ironside, R. (2018). The Allure of Dark Tourism: Legend Tripping and Ghost Seeking in Dark Places. D. Waskul, D. & M. Eaton (Eds.), "in" *The Supernatural in Society, Culture and History* (pp. 95-115). Temple University Press. Erişilen Adres (01.03.2024): <https://rgu-repository.worktribe.com/preview/795836/IRONSIDE%202019%20The%20allure.pdf>
- Irwin, H. J. (1993). Belief in the Paranormal: A Review of the Empirical Literature. *Journal of the American Society for Psychical Research*, 87, 1-39.
- İskender, A. (2023). Paranormal Turizm Kapsamında Erzurum Manyetik Yolun Değerlendirilmesi. *Current Perspectives in Social Sciences*, 27(2), 143-151.
- Jeswani, M., & Furnham, A. (2010). Are Modern Health Worries, Environmental Concerns, or Paranormal Beliefs Associated with Perceptions of the Effectiveness of Complementary and Alternative Medicine?. *British Journal of Health Psychology*, 15(3), 599-609.
- Lindeman, M., & Aarnio, K. (2006). Paranormal Beliefs: Their Dimensionality and Correlates. *European Journal of Personality*, 20(7), 585-602.
- Mardin Haber (2020). Gırnavaz Höyüğü İçin 29 Yıl Sonra Kazı Başvurusu Yapıldı. Erişilen Adres (10.04.2024): <https://mardinhaber.com.tr/haber/9627482/girnavaz-hoyugu-icin-29-yil-sonra-kazi-basvurusu-yapildi>
- Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2024). Gırnavaz Höyük ve Cinleri. Erişilen Adres (19.02.2024): <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-311972/girnavaz-hoyuk-ve-cinleri.html>
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev: S. Turan). Ankara: Nobel.
- Oflaz, M. (2023). Paranormal Turizm ile İlgili Yapılan Makaleler Üzerine Bibliyometrik Analiz. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 20(2), 191-207.
- Özmen, M. (2023). *Mardin'in Kültürel Miras Unsurlarının Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasına Yönelik Paydaş Algısı* (Yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.

- Parladır, H., & Özkan, D. (2015). Sosyal Bilimlerde Paranormal İnançlara Dair Çalışmalar: Sekülerleşme ve İnanç İnkileminde Modern Birey ve Toplum. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 172-202.
- Pérez Navarro, J. M., & Martínez Guerra, X. (2020). Personality, cognition, and morbidity in the understanding of paranormal belief. *PsyCh journal*, 9(1), 118-131.
- Pharino, C., & Pearce, P. (2020). Paranormal Tourism Planning: Stakeholder Views on Development in South East Asia. *Tourism Planning & Development*, 17(3), 313-334.
- Pharino, C., Pearce, P., & Pryce, J. (2018). Paranormal Tourism: Assessing Tourists' Onsite Experiences. *Tourism Management Perspectives*, 28, 20-28.
- Sözcü Gazetesi (2017). Türkiye'de yaşanmış tüyler ürperici hikayeler. Erişilen Adres (20.02.2024): <https://www.sozcu.com.tr/turkiyede-yasanmis-tuyler-urperici-hikayeler-2-wp1749342>
- Statista (2024). Paranormal beliefs in Britain, by age 2017. Erişilen Adres (10.04.2024): <https://www.statista.com/statistics/935178/paranormal-beliefs-in-britain/>
- Şenyurt, S. Y. (1988). Girnavaz Kazıları Işığında Geç Assur Devri Dügme Dipli Vazoları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 32(1-2), 281-291.
- T24 (2017). 'Dabbe Zehr-i Cin' Filmini İzleyenler Bursa'ya Akın Etti; Mahalle Sakinleri İsyanda. Erişilen Adres (07.03.2024): <https://t24.com.tr/haber/dabbe-zehr-i-cin-filmini-izleyenler-bursaya-akin-etti-mahalle-sakinleri-isyanda,385419>
- Thompson, R. C. (2008). Entertaining Ghosts: Gettysburg Ghost Tours and The Performance of Belief (Master Thesis). University of Maryland, College Park.
- Tobacyk, J., & Milford, G. (1983). Belief in Paranormal Phenomena: Assessment Instrument Development and Implications for Personality Functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(5), 1029.
- Tokuş, Ö. (2018). Fethinden Selçuklulara Kadar Nusaybin. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 167-201.
- Topuz, İ. & İnanç, K. P. (2012). Gençlerde Normatif, Popüler ve Paranormal İnançlar Üzerine Bir Araştırma: SDÜ Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 13-40.
- Uysal, B. (2006). Tell Minar ve Giremira, Nusaybin Bölgesi'nde Yer Alan İki Ninive 5 Merkezi. *Belleten*, 70(259), 803-820.
- Uysal, B. (2007). Ninive 5 Kültürü'nün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Yayılımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 49-62.
- Vos, A. (2013). Making Sense of the Paranormal: A Platonic Context for Research Methods. O. Jenzen & S. R. Munt (Eds). "in" *The Ashgate Research Companion to Paranormal Cultures* (pp. 139-148). Farnham, İngiltere: Ashgate.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2016). Mardin İlindeki Alternatif Turizm Potansiyellerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi Üzerine Araştırmalar (Yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.